

HARİRİ’NİN MAKAMAT’ININ MUHASEBE KAVRAM VE İLKELERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Uğur KESKİN

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Yönetim ve Organizasyonu
ugurkeskin@anadolu.edu.tr,
orcid: 0000-0003-2740-4120

Özet

Örgütler, faaliyetlerini günümüz dünyasının gerçeklikleri doğrultusunda yürütmektedirler. Oysa bu faaliyetler, yüzyıllar önce kaleme alınan felsefi eserlere konu olmuş, son yıllarda yazılmış bulunan çağdaş bilimsel eserlere de konu olmaya devam etmektedir. Bu durum ise, günümüz örgütsel ilke ve gerçeklikleri ile geçmiş yüzyıllarda yazılmış eserlerde yer verilen anlatı unsurlarını birbiriyle bağdaştırabilme olanağını ortaya çıkarmaktadır. Bu makalenin amacı, on ikinci yüzyıl düşünürü olan Hariri’nin Makamat adlı eserini muhasebe bilimi bağlamında değerlendirmektir. Makalenin temel eksenine uygun bir biçimde “birincil kaynak eserlerdeki anlatı unsurları ile güncel örgüt gerçeklikleri arasında ne tür benzeşimlerden bahsedilebilir ve böylesi bir iddia çağdaş örgütsel teorilerle ne ölçüde örtüşür?” sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır. Anlatı unsurlarının, bütün örgütsel ilkelerin inşası ve içinde bulunulan gerçekliklerin yansıtılmasında belirgin roller üstleniyor olması aksiyomundan hareketle, muhasebe işlevine ilişkin temel ilkelerin de bu genel bağlamın dışında yer almadığı çıkarılması yapılmıştır. Makalede, yazınsal anlatıların incelenmesi kapsamında edinilen bulguların, hâlihazır literatürdeki kuramsal karşılıklarına ilişkin yönleri tartışmaya konu edilmiştir. Makalede edinilen bulgu bağlamında, anlatı unsurları ile örgütsel uygulama olarak muhasebe kavram ve ilkelerinin, etkileşimsel sürecin doğası gereği birbirlerini yansıtmakta olduğu ve örgütsel realitenin, farklı biçimlerde gün yüzüne çıkabileceği, bu tür farklı yansımaların ise muhasebe biliminin teorik yönü ile çelişmediği çıkarılmasına ulaşılmıştır. Edebi bir eser olması nedeniyle Makamat’ın muhasebeyi ilgilendiren yönü üzerinde durulmamış olabileceği öngörüsünde bulunulmuş, yürütülen kaynak taramalarında bu öngörü doğrulanmıştır. Öncel kaynakların sınırlı olması nedeniyle, makalede ele alınan hususlar, keşifsel ve özgün bir anlayışla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hariri, Makamat, Muhasebe Kavramları, Muhasebe İlkeleri.

EVALUATION OF HARIRI'S MAKAMAT IN THE CONTEXT OF ACCOUNTING CONCEPTS AND PRINCIPLES

Uğur KESKİN

Prof. Dr., Anadolu University
ugurkeskin@anadolu.edu.tr,
orcid: 0000-0003-2740-4120

Abstract

Organizations carry out their activities in line with the realities of today's world. However, these activities have been the subject of philosophical works written centuries ago, and continue to be the subject of contemporary scientific works written in recent years. This situation reveals the possibility to reconcile today's organizational principles and realities with the narrative elements included in the works written in the past centuries. The purpose of this study is to evaluate Hariri's Makamat, a twelfth century thinker, in the context of accounting science. In accordance with the main axis of the article, "What kind of similarities can be mentioned between the narrative elements in the primary source works and the actual organizational realities and to what extent does such a claim overlap with contemporary organizational theories?" attempts were made to seek answers to their questions. Based on the axiom that narrative elements play a prominent role in the construction of all organizational principles and the reflection of the present realities, it is inferred that the basic principles of the accounting function are not outside this general context. In the article, the aspects related to the theoretical equivalents of the findings obtained within the scope of analyzing literary narratives in the current literature are discussed. In the context of the findings obtained in the article, it was concluded that the narrative elements and the concepts and principles of accounting as organizational practice reflect each other due to the nature of the interactional process, and that the organizational reality can come to light in different ways, and that such different reflections do not contradict the theoretical aspect of accounting science. Due to the fact that it is a literary work, it was predicted that the aspect of Makamat concerning accounting was not emphasized, and this prediction was confirmed in the literature review. Due to the limited resources of the previous article, the issues discussed in the article have been tried to be put forward with an exploratory and original understanding.

Keywords: Hariri, Makamat, Accounting Concepts, Accounting Principles.

Giriş

Bu makalede, Hariri'nin Makamat adlı eserinde başvurduğu anlatı unsurlarının, muhasebecilik alanına ilişkin gerçeklikleri ne denli yansıtabildiği hususu, çağdaş muhasebe literatürünün teorik çerçevesi aracılığıyla izah edilmeye çalışılmaktadır. Zira gerçekliğin oluşumunda hem yazınsal bir etkinlik olan felsefi ve bilimsel eserlerin, hem de çağdaş literatürün karşılıklı bir etkileşimi söz konusu olmaktadır.

Toplumsal ihtiyaçları karşılamaya dönük işlevler üstlenen örgütler, kendi işleyiş süreçleri neticesinde vücuda gelen birer sosyal realite olarak varlık mücadelesi vermektedirler. Örgütsel alanda açıklayıcı yönler barındıran yazınsal çabalar, salt “söyleme dayalı” olmanın ötesine geçebilmekte ve gerçekliğin anlamlı bir temsilcisi niteliğine bürünebilmektedir. Bu ise, Hariri'nin Makamat adlı eseri gibi felsefi/edebi metinlerdeki anlatıların hem kuramsal hem de yaşamsal olguları izah edebildiği varsayımını mümkün kılmaktadır. Söz konusu varsayım göre, edebi metinler de dâhil olmak üzere geçmiş yüzyıllardan günümüze ulaşabilmiş birincil kaynak eserler, kadim birtakım gerçeklikleri açıklamaları yönüyle örgütsel yapıların işleyişini ve ne şekilde anlaşılabilir olarak anlamlandırılabilirliğini toplumun ilgili unsurlarına (akademik çevreye, iş çevresine ve ilgili diğer çevrelere) aktarma işlevine sahip bulunmaktadır. Bu durum ise, örgütsel uygulamalar ile tarihsel/felsefi/edebi metinler arasındaki etkileşimin, bir dizi açıklayıcı mekanizmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabildiği görüşünü daha da pekiştirmektedir. Dolayısıyla sadece teorik ders kitaplarının değil, birincil kaynak niteliğindeki edebi eserlerin de örgütlerin (örgütsel işlevlerin: örneğin muhasebe işlevinin) tahlil edilebilir yönlerine ilişkin olan ve bilimsel çözümlemeye katkıda bulunan bakış açıları sunabileceği çıkarsamasına ulaşılabilir.

Literatürde, Arap edebiyatının seçkin edebiyatçılarından olan Hariri hakkında çok sayıda yayın bulunmaktadır. Aynı şekilde, muhasebe kavram ve ilkelerine ilişkin de çok sayıda yerli ve yabancı yayın bulunmaktadır. Buna karşın, Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelerle yapılan taramalarda, “Hariri” ve “muhasebe” ya da Hariri'nin eseri olan “Makamat” ile “muhasebe” kavramlarının yan yana geldiği Türkçe ya da İngilizce herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Hariri'nin Makamat eseri üzerine Türkçe literatürdeki sınırlı kaynakların, edebiyat ve dilbilim alanındaki çalışmalardan, İngilizce kaynakların ise benzer içerikteki edebiyat ve retorik eksenli çalışmalardan müteşekkil olduğu görülebilmektedir (Preston, 1850; Aytaç, 1991; Karaca, 2005; Kara 2014; Kaplan, 2015; Aydın Kurt, 2020). Netice itibarıyla, yapılan literatür taramasında muhasebe ve edebiyat alanlarındaki çalışmaların, ana eksen olarak söz konusu alanlara özgü genel ya da alt çalışma konularında yürütüldüğü görülmüş ve bu makaledekine benzer bir içerikte yapılmış geçmiş tarihli herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlanmamıştır. Öncel kaynakların sınırlılığı nedeniyle, bu makalede incelemeye konu edilen hususlar aracılığıyla, keşifsel ve özgün bakış açıları okuyucunun dikkatine sunulmaya çalışılmıştır.

1. Çalışmanın Yöntemi

Bu makalede nitel araştırma yöntemine başvurulmuş olup, birincil kaynak eser niteliğindeki metinlerin incelenmesi esas alınmıştır. Makale, Hariri'nin, çeşitli anlatı sanatlarına başvurarak kaleme aldığı metinleri, çağdaş literatür ekseninde açıklamaya dönük olarak yazıldığı için, betimsel bir nitelik taşımaktadır. Hegel (2011: 9), betimsel çalışmalara ilişkin şu görüşü öne sürmektedir: “En kolayı, içerik ve sağlamlık taşıyan üzerinde yargıda bulunmak, daha zoru, onu anlamak, en zoru ise ikisini birleştirerek onun betimlemesini üretmektir.” Makalenin verileri, doküman incelemesi kapsamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yıldırım ve Şimşek (2016: 189), doküman incelemesini, durum ya da olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı kaynakların incelenerek değerlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. Doküman incelemesi, tek başına bir bilimsel çalışmanın bütün veri kümesini oluşturabildiği için bu makalenin yapısı ile uygunluk sergilemektedir.

Bu makalenin genelinde benimsenen anlayışa göre, örgütsel işleyişe konu olan eylemlerin yazıya döküldüğü birincil kaynak eserler, ele aldığı örgütsel işlevlere (bu makalede muhasebe işlevi kapsamında) ilişkin hususları, gerçekliğe uygun bir biçimde yansıtabilmektedirler.

Wittgenstein (2016) tarafından ayrıntılı bir biçimde açıklanan bu anlayışa göre, kaleme alınan anlatıya dayalı ifadeler, gerçek niyeti gizlememekte ve ilişkisiz ya da sembolik amaç gütmemektedir. Bu makalede, söz konusu varsayımdan hareketle şu önermede bulunmaktadır:

Önerme: Örgütlerin inşa sürecinde vazgeçilmez bir unsur olarak başvuru dil kullanımı (anlatı biçimleri), ortaya çıkan etkileşim neticesinde örgütler ile bütünleşmekte ve örgütleri gerçekçi bir biçimde yansıtmaktadır.

Yukarıda ifade edilen önermeye göre, edebi sanatlar da dâhil olmak üzere (çok aşırıya gidilmediği, sembolizm aracılığıyla farklı yönelimler ifade edilmediği sürece) anlatı sanatları hem örgütsel yapılanmaların genelini hem de alt unsurları olan örgüt işlevlerini/fonksiyonlarını çözümlenmeyi sağlayıcı roller üstlenebilmektedir. Önerme doğrultusunda, aşağıdaki soruların cevaplarının ortaya konması hedeflenmektedir.

Araştırma Sorusu 1: Birincil kaynak eserlerde yer verilen anlatılar ile günümüz örgütsel gerçeklikleri uyumlu bir görünüm ortaya koymakta mıdır?

Araştırma Sorusu 2: Düşünürlerin birincil kaynak eserlerinde başvurdukları anlatı biçimleri, çağdaş muhasebecilik ilkelerine ilişkin gerçekliklere ışık tutabilir mi?

Araştırma Sorusu 3: Felsefi/edebi eksenli anlayış, muhasebe bilimi alanındaki teorik yaklaşımlarla örtüşür mü?

Bu makalenin temel önermesinin işleyişi açıklanabildiği nispette, yukarıda sıralanan araştırma sorularının da karşılık bulması mümkün olabilecektir. Yürütülen literatür incelemesi aracılığıyla, Hariri'nin kendi zihinsel süreçlerinin yansımaları olan düzyazı (nesir) ve şiirsel (nazım) anlatılar yoluyla ortaya koyduğu görüşleriyle, günümüzde oldukça kapsayıcı bir bütün hâlini almış bulunan çağdaş muhasebecilik anlayışındaki düşünsel unsurlar ve eylemsel pratikler arasındaki ilişkisellik ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Kuramsal ve Kavramsal Arka Plan

Aşağıdaki alt anlatım başlıklarında, makalenin kuram ve kavram seviyesindeki arka planını teşkil eden çerçeve anlatımlara yer verilmektedir.

2.1. Kuramsal Çerçeve: Genel Anlamda Muhasebe

Muhasebe, örgütsel kaynakların nasıl oluşturulduğu ve kullanıldığını ortaya koyan sistemli bir işleyişi ifade etmektedir. Bu yönüyle muhasebe, kaynakların kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan artış ya da azalışlara göre, örgütün mali açıdan içinde bulunduğu durumunu açıklayan örgütsel alt yapılanma olarak belirgin bir işlev üstlenmektedir.

Muhasebenin tarihi, milattan dört bin yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Güney Irak'taki Uruk kentinde bulunan kil tabletlerdeki çivi yazıları, idari nitelikli muhasebe kayıtları olma özelliği taşımaktadır (Kızıl ve Kocur, 2017: 327). Tarihteki ilk muhasebe kayıtlarında ebeveynlerden çocuklara geçen mallar ve bakım hizmetlerine yer verilmektedir (Nelson, 2018: 54). On üçüncü yüzyıl ile birlikte başlayan Haçlı Seferleri, Anadolu ile Avrupa arasında bazı temaslara neden olmuştur. Haçlı Seferleri sonrasında ticari faaliyetlerde hareketlenme yaşanmıştır. Bu dönemde, işletmecilik ile ilgili olarak özellikle muhasebe alanında gelişmeler kaydedilmiştir. İtalyan Lucco Pacioli, bu etkileşim sayesinde bugünkü muhasebe işlemlerinde kullanılan çift taraflı kayıt sistemini geliştirmiştir (Baransel, 1993: 103).

Derrida, bir edebi eserin (kendi deyişiyle "metnin") geçerli tek bir anlamı olmadığını, çünkü dilin yazarın niyetlerinden bağımsız olarak serbestçe dolaştığını ve okuyucuların sayısı kadar fazla yorum getirilebileceğini savunmaktadır. Yazarın gerçek niyeti de dikkate alınabilmekte fakat bu, bir edebiyat eseri incelenir ya da öğretilirken göz önünde bulundurulmuş etkenlerden yalnızca biri olabilmektedir (Fulford, 2019: 102). Dilsel anlatı, çağlar boyunca bireyler arasındaki başlıca aktarım aracı olagelmiştir. Bireyler hem kendi aralarında hem de kuşaklar arasında anlam aktarımı yapma rolü üstlenmiştir. Postmodern yazar Foucault (2019) ise Bu Bir Pipo Değildir adlı eserinde görünen ile söylenen arasındaki ilişkisizliği

Magritte'in bir tablosundaki çizimi öne çıkararak açıklamaya çalışmıştır. Bu makalede, Wittgenstein'in (2016) birinci dönem dizgesel bakış açısına uyarlanabilecek bir biçimde, yapısal bir sistematığe sahip bulunan (Hariri tarafından kaleme alınan) anlatı sanatlarının, yine yapısal bir izah biçimi olan (örgütsel teori bağlamındaki bir alt alan olarak) muhasebe bilimi kapsamındaki açıklayıcılığının gösterilmesi hedeflenmiş ve Hariri'nin düşünsel izleri takip edilmiştir. Bu süreçte, ele alınan metinlerin yorumlanması nedeniyle de Wittgenstein'in (2017) çıkarsama ve anlamlandırma çabasına dayalı ikinci dönem bakış açısına da başvurulmuştur. Zira Ülken'e (2020: 59-60) göre, eserleri inceleyerek görülenlerden, görülmeyenlere ya da karanlıkta kalanlara geçmek en sağlam yolu teşkil etmektedir. Dolayısıyla, edebi anlatı nitelikleri taşıması nedeniyle Hariri'nin kaleme aldığı "makame" şeklindeki anlatı öğelerinin, edebiyat dışı bir alan olması nedeniyle muhasebe bilimi açısından karanlıkta kalması, söz konusu karanlığın aydınlığa çıkarılmasını gerekli kılmaktadır.

Makalede, Hariri'nin kaleme aldığı 50 adet makamedeki anlatı unsurları, insanlığın benliğinde belirgin bir meşruiyet edininip kurumsallaşarak kendine özgü nitelikler biçiminde günümüze ulaşmış bulunan muhasebe kavram ve ilkeleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu muhasebe ilkeleri; özellikle alan uzmanları ve uygulayıcıların benlik, düşünce ve eylemlerine sirayet etmiş gerçek birer olgu olarak ele alınmıştır. Hariri'nin eserlerine konu ettiği anlatımlardan, muhasebe kavram ve ilkelerine bağlantı sağlama çabası ve bu çabaya konu edilen ilişki izah edilirken, muhasebe bilimi alanındaki teorik kaynak eserlerde yer verilen anlatım ve temel yaklaşımlardan yararlanılmıştır.

2.2. Kavramsal Çerçeve: Muhasebe Kavram ve İlkeleri

1932'de New York'ta belirlenen muhasebe ilkeleri, 1955 yılında Türk muhasebe alanına girmiş, 1992 yılında ise muhasebe kavramları şeklinde meslek hukukuna girerek resmîyet kazanmıştır. Bu süreçte "ilke" ve "prensi"p tabirlerinin kaybolduğu ve onların yerine "kavram" sözcüğünün kullanıldığı görülebilmektedir. Muhasebe ilkeleri ifadesi ise mali tabloların düzenlenmesine yönelik görece ayrıntı düzeyine indirgenerek bu ayrıntılar ile özdeş görülmeye başlanmıştır (Yaz, 2021: 219-220). Esasında muhasebe ilkeleri, muhasebe ontolojisine uygun olarak yapılandırılmış bulunan, muhasebe uygulamalarına yön veren sistematik bir düşünsel çerçeveyi ifade etmektedir. Dolayısıyla, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin temel varlık sebebi, muhasebe uygulamalarındaki farklılıkları azaltmak, yöntem ve usullerde tutarlılığı artırmak ve raporlamada yeknesaklığı sağlamaktır (Yaz, 2021: 214). Bazı kaynaklarda ilke olarak ifade edilen hususların "muhasebenin temel kavramları" kapsamında da ele alındığı görülebilmektedir. Bu makalenin genel söylemiyle uyumlu olması ve kavram birliği yönüyle belirli bir tercihte bulunulması açısından "ilke" şeklinde ifade edilmesi daha makul görünmektedir.

Muhasebe kavram ve ilkeleri gibi kapsamlı bir konuyu bu makalede ayrıntılı bir biçimde ele almak mümkün olmadığı için, genel bir çerçevede ele almak daha anlamlı görünmektedir. Her mesleğin olduğu gibi, muhasebe alanının da kendine özgü kavram, ilke ve uygulama esasları bulunmaktadır. Muhasebe alanına ilişkin bu hususlara, en genel çerçeve olarak meslek etiği/ahlakı bağlamı içinde yer verilmektedir.

Muhasebe etiğinin belirli bir çerçeveye yerleştirilmesine yönelik öncü çabalar, 1990 yılında Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants-IFAC) tarafından başlatılmıştır. Başlatılan çalışmalar doğrultusunda iki yıl içinde bir yönetmelik yayınlamıştır. 1998 yılında ise Muhasebe Mesleği İçin Meslek Etiği Kuralları'nı yayınlamıştır. 2001 yılında Türkiye'de muhasebe meslek etiğine ilişkin hususlar, TÜRMOB (Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği) tarafından düzenlenmiş ve 2007 yılında da Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur (Yıldız, 2010: 156). Muhasebe ilkeleri, birçok alt konuya ayrıldığı için her birinin ayrı ayrı bu makale kapsamında tanımlanması ve açıklanmasının imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle, karşılaştırmalı inceleme olanağı da sağ-

layan aşağıdaki sınıflandırmalar, muhasebe ilkelerinin genel çerçevesini vermektedir (Dinç ve Atasel, 2016: 278):

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne (MSUGT) göre başlıca muhasebe ilkeleri şunlardır: Sosyal sorumluluk, kişilik, işletmenin sürekliliği, dönemsellik, parayla ölçülme, maliyet esası, tarafsızlık ve belgelendirme, tutarlılık, tam açıklama, ihtiyatlılık, önemlilik, özün önceliği.

Türkiye Muhasebe Standartları ve Finansal Raporlama Standartları'na (TMS/IFRS) göre başlıca muhasebe ilkeleri (finansal tabloların veya muhasebe bilgisinin taşınması gereken özellikler) şunları kapsamaktadır: (a) Temel Niteliksel Özellikler: İhtiyaca uygunluk, gerçeğe uygun sunum. (b) Destekleyici Özellikler: Anlaşılabilirlik, karşılaştırılabilirlik, doğrulanabilirlik, zamanında sunum.

Yerel Finansal Raporlama Çerçevesi (YFRÇ) Taslağına göre başlıca muhasebe ilkeleri şunlardan oluşmaktadır: Faydalı finansal bilginin özellikleri (Niteliksel özelliklerine ayırmadan, önemlilik kavramını ve ihtiyatlılık kavramını da ayrı olarak ele almaktadır); ihtiyaca uygunluk, önemlilik, gerçeğe uygun sunum, ihtiyatlılık, anlaşılabilirlik, karşılaştırılabilirlik, zamanında sunum.

Yukarıdaki aktarım ve anlatımlarda muhasebe kavram ve ilkelerinin çeşitli kategoriler altında sıralanmakta olduğu görülebilmektedir. Bu makalenin bundan sonraki bölümlerinin, özellikle de analize dönük anlatımlarının daha anlaşılır bir biçimde sunulabilmesi için muhasebe yazınında sıklıkla karşılaşılmakta olan kavram ve ilkeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Sosyal Sorumluluk: Muhasebeyle ilişkili konularda belirli kişi ya da grupların değil, bütün toplumun çıkarlarının gözetilmesi, bu nedenle de bilgi üretiminde gerçeği yansıtan, tarafsız ve dürüst davranılması gerekliliğini ifade etmektedir (Çömlekçi, 2002: 30).

Kişilik: Örgütler, tüzel bir kişiliğe sahip bulunmaktadır. İşletme özelinde ifade edildiğinde bir işletme; sahiplik biçiminden de bağımsız olarak, yönetici ve çalışanlarından ayrı bir kişiliğe sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla muhasebe işlemleri sadece bu kişilik adına yürütülebilmektedir.

Süreklilik: Aksi ispatlanmamış veya aşikâr değilse, bir örgütün (işletmenin) ömrünü belirsiz fakat uzun bir süre devam ettireceği varsayımı kabul edilmektedir. İşletmenin tasfiye niyetinin ya da ihtiyacının olmadığı, faaliyetinin uzun bir dönem devam edeceği varsayılmaktadır (Atik Yıldırım, 2011: 44).

Dönemsellik: Muhasebe faaliyetlerinin belirli faaliyet dönemlerine göre denetime tabi tutulmasını ifade etmektedir. Gelir ve giderlerin, mali tablolara uygun bir biçimde yansıdığına ortaya çıkarılabilmesi, bu ilke sayesinde sağlanabilmektedir (Kaval, 2003: 63). İşletmelerin ömrü sürekli olarak kabul edilmektedir. Oysa etkin bir denetim sağlayabilmek için belirli dönemler kapsamında değerlendirmelerde bulunmak gerekmektedir. Özellikle performans değerlendirme ve muhasebe uygulamaları gibi alanlarda işletmenin yaşam sürecinin belirli dönemlere bölünmesi gerekmektedir. Bölünme sayesinde her bir faaliyet dönemi çıktılarının, diğerlerinden bağımsız olarak belirlenmesi mümkün olabilmektedir. Muhasebe açısından dönemsellik ilkesi, içinde bulunulan döneme ilişkin tüm gelir, maliyet, gider ve zararların söz konusu dönemin finansal tablolarında yer alması gerekliliğini ifade etmektedir.

Parayla Ölçülme: Muhasebe işlemleri, ulusal para birimine göre yapılmaktadır. İktisadi işlemler, parayla ifade edilebilmektedir. Muhasebe açısından ortak bir ölçü olarak para birimi kullanılmaktadır (Çömlekçi, 2002: 31).

Maliyet Esaslılık: Edinilen herhangi bir mal veya hizmetin muhasebeleştirilmesi sürecinde söz konusu mal veya hizmetin elde edilme maliyetlerinin esas alınmasını ifade etmektedir.

Verilerin Güvenilirliği (Tarafsızlık ve Belgelendirme): Muhasebe verilerinin güvenilir olması, işletmenin iç kontrolü ile mümkün olabilmektedir. Verilerin güvenilir olması ise objektifliği de kapsamaktadır. İşletmenin, paydaşlarıyla arasındaki işlemlerini doğrulanabilir bel-

gesel kanıtlara dayalı olarak yürütebilmesi bu sayede gerçekleşebilmektedir (Cemalcılar ve Önce, 1999: 58).

Tutarlılık: Benzer durum ve olaylarda benzer muhasebe kurallarının uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Benzer durumlarda bir dönemde uygulanan muhasebe kurallarının başka bir dönemde değiştirilmesi, dönemler arası karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır.

Tam Açıklama: Muhasebe ile ilgili olarak oluşturulan tablolardaki bilgilerin, bütün hesapları ve işlemleri içerdiğini belirlemeyi öngörmektedir. Örneğin satışlarla ilgili kayıtlarda eksikliklerin bulunması durumunda finansal tabloların gerçeği ifade etmesi mümkün olamamaktadır (Erdoğan, 2005: 62). Muhasebenin kayıt altına alamadığı bilgilerin, finansal tabloları destekleyen ve açıklığa kavuşturacak şekilde ek rapor, dipnot ve izahlarla sunulmasıdır (Erdoğan, 2006: 60).

İhtiyatlılık: İşletme giderlerinin (yükümlülüklerinin), olabilecek en yüksek olanı ile kaydedilmesini, gelirlerin ise en düşük değer ile ele alınmasını sağlayacak muhasebe uygulamalarının yürütülmesiyle ihtiyat sağlanabilmektedir. İhtiyatlılık uygulamaları aracılığıyla yöneticilerin riskli davranışlarına karşı önlem almak amaçlanmaktadır (Çopur Vardar, 2018: 151).

Önemlilik: Her bir hesap kalemi veya mali açıdan anlam ve önem taşıyan hususun görece değeri, önemlilik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. Muhasebe verilerinde yer alan unsurların tek başına ya da diğer kalemlerle bütünleşik etkileri söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle de mali tablolarda yer verilen her bir kalem, bu tabloları kullananların karar verme süreçlerine etkide bulunabilmektedir (Kaval, 2003: 78-79).

Özün Önceliği: Muhasebeye konu olan herhangi bir işlemin yasal yönü ile ekonomik özü arasında farklılık oluştuğunda, yasal yönünden ziyade ekonomik özleri göz önünde tutulmaktadır. Örneğin bazı finansal kiralamalarda kiracı, mülkiyet sahibi olmasa da kiralanmış mülk olarak varlıkları arasında gösterebilmektedir (Cemalcılar ve Önce, 1999: 62).

Gerçeğe Uygunluk: Tekdüzen muhasebe sistemi, gerçeklik ilkesine dayalı olarak yapılandırılmaktadır. Türkiye'de 1992 yılından itibaren yürürlüğe konulmuş olan bu anlayış, gerçeklik ilkesini benimsemesine karşın, günümüz muhasebe uygulamalarındaki bazı sınırlılıklardan dolayı, yeni muhasebe düzenlerinin (TFRS, BOBİ FRS) ortaya çıkması sonrasında daha da belirginlik kazanmıştır. Türkiye'de yürürlükte olan her üç düzende de (Tekdüzen Muhasebe Sistemi, TFRS ve BOBİ FRS) gerçeklik ilkesi benimsenmiştir (Dinç ve Atabay, 2019: 180).

Denetim: Bulguları kullanarak tarafsız bir yargı veya sonuca ulaşmak ve sonuçta, denetim süreçlerinde hesap verme sorumluluğu taşıyan kişi ya da gruplara iletmek için kullanılan sistematik bir süreç olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2002: 56).

Yetkililik: Sadece yetki tanımlanmış belirli kişilerin ilgili veri, bilgi ve sisteme erişim sağlayabilmesini ifade etmektedir. Yetkililik, yalnızca yetkili kişilerin, ilgili çerçevedeki tanımlanmış hak ve yetkileri kullanabilmesi anlayışını vurgulamaktadır. Yetkiye dayalı hakları etkinlikle gerçekleştirebilmek ise fiziksel ve mantıksal güvenlik prosedürlerinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır (Dinç ve Varıcı, 2008: 201).

3. Analiz: Makamat'ın Muhasebe Kavram ve İlkeleri Kapsamında Değerlendirilmesi

Örgütsel bütün, kapsamlı bir çerçeveyi ifade etmektedir. Muhasebe ilkeleri ise örgütsel bağlam içinde kendine yer bulan daha alt bir alanı ifade etmektedir. Mikroanalitik bir çalışma olması bakımından bu makalede de ancak böylesi bir alt çalışma alanına odaklanmak mümkün olabilmektedir. Aşağıdaki aktarım ve açıklamalarda Hariri'nin anlatıları ile bu aktarımların, muhasebe literatüründeki karşılıkları üzerinde durulmaktadır.

Hariri'nin Makamat eserinin yirmi ikinci makamesinde, hayali anlatım karakteri olan Haris ibni Hemmam, Fırat nehri yakınındaki köylerde dolaşırken; fasih (açık ve düzgün) konuşan, Fırat'ın suyundan daha tatlı ahlaka sahip kişilerle karşılaşmaktadır. Bu kişiler, misafir Hemmam'ı kendilerine yakın bir arkadaş ve her hususta sırdaş kabul etmektedirler. Bir gün bu kişiler, köylerin mahsullerini tespit etmek için çağrılmaktadırlar ve vazifeye gitmek için

bindikleri gemiye yol arkadaşı olarak Hemmam'ı da almaktadırlar (Hariri, 2012: 136). Yolculuk sürecinde, gemidekiler arasında tartışılan temel husus şu şekilde ifade edilmektedir:

Nihayet söz, kalem sahipleri ile hesap memurlarının hayattaki değerlerine, hangi kısmın daha önemli olduğuna gelmişti. Öteden biri; “Nesir üstatları dedi, kalem sahiplerinin en şereflieleridir.” Başka biri, hesap memurlarının daha üstün olduklarını ileri sürdü. Derken iddialar aldı yürüdü, iş kavgaya döküldü. Artık kimin ne dediği hangi vadede dolaştığı anlaşılmas bir hâle gelmişti (Hariri, 2012: 137).

Gemidekilerin görmezlikten geldikleri, eski kıyafetli ihtiyar (Urfa Suruçlu anlatım kahramanı Ebu Zeyd), bu hâli görünce söze girerek şunları söylemektedir:

Mesleklerin en şerefliisi yazmak sanatı olduğu gibi, faydalısı da muhasipliktir. Edebiyat kalemi ara bulur, muhasebe kalemi ise dağınıklıkları toplar. Belig eserler, okumak için yazılır, hesap düsturları ise unutulur, mahvolur gider (Hariri, 2012: 137).

Yukarıdaki anlatımlarıyla söze başlayan Ebu Zeyd karakteri, sözlerinden de anlaşılacağı üzere, metaforik bir anlatım tarzını benimsemektedir. Bu tavır ise Hariri'nin eserinin genelinde gözlemlenen bir nitelik olarak dikkat çekmektedir. Anlatı unsurlarında metafor kullanımının gerekçesini, üçüncü yüzyıl düşünürü Plotinos (2021: 56) şu sözlerle ifade etmektedir: “Meramımızı ancak örneklerle netleştirebiliriz.” Meslekler arasında doğal olarak ortaya çıkmakta olan farklılıklar, yukarıdaki anlatımda edebiyat alanındaki yazma eylemi ile muhasebe alanındaki yazma eylemi arasındaki karşıtlıklar üzerinden açıklanmaya (Plotinos'un deyimiyile netleştirilmeye) çalışılmaktadır. Edebi eser yazmanın şerefi, muhasebenin ise yararçı yönleri ön plana çıkarılmakta, edebiyatın arabulucu, muhasebenin ise karmaşık veri yığınlarını anlamlı bir biçime getirme yönleri vurgulanmaktadır. Söz konusu yönler, muhasebenin denetim işleyişine olan katkılarını vurgulamaktadır.

İslam düşüncesindeki temel mesele “özgürlük” üzerine kurulu bulunmaktadır. Çünkü İslam düşüncesindeki bütün konular, külli ile cüzi irade arasındaki ilişkiye gelip dayanmaktadır. Dindeki, hukuktaki, felsefedeki, doktrinler bu metafizik sorunla ilgili olarak ortaya çıkmakta ve onun yorumlanmasından doğmaktadır. Mezhep ve mesleklerin çoğu, bu konuya verilen yanıtta başka bir şeyi ifade etmemektedir (Kaynardağ, 2020: 12). Edebiyat ile muhasebe arasındaki farkları kendi özgün yorumuyla ortaya koyan Hariri, hem İslam hukuku hem de İslam felsefesi açısından edebiyat ve muhasebe disiplinlerinde belirginlik göstererek, küllü-cüzi irade alanlarının farklılaşmasından kaynaklanan zıtlıkları vurgulamaktadır.

Söylemlerini sürdüren Ebu Zeyd, nesir üstatlarının; doğru bilici, sırların en güvenilir hıfzedicisi, padişah iradesinin tercümanı, müjdeleyici, korkutucu, ara bulucu, devlet adamlarını elde edebilen, asileri yola getiren, halk arasında mevki sahibi olmak gibi niteliklerini öne çıkardığı görece uzun anlatılara yer vermekte, iki ayrı paragraf teşkil eden övgü dolu 10 adet edebi tümceye yer vermektedir (Hariri, 2012: 137). Bu söylemlerinden sonra Ebu Zeyd, etrafındakilerin gözlerine bakıp, bazılarını sevindirip bazılarını kızdırdığını anlayınca sözlerine şu şekilde devam etmektedir:

- Yalnız şu var ki dedi, hesap ilmi hakikat üzerine kurulmuştur, yazı sanatı ise his ve hayal üzerine...

Muhasibin kalemi yanılmaz, kâtibin kalemi ise bazen isabet eder bazen etmez. Gelir ve giderin kaydını tutmakla yazı işlerine bakmak arasında ölçsüz ve şüpheli götürmez bir fark vardır. Hesap defterlerine bakanlar rahattırlar; keselerini doldururlar. Yazı ile meşgul olanlar ise hem yorgun düşerler hem de zaruretten kurtulamazlar (Hariri, 2012: 138).

Yukarıdaki aktarımda dile getirilen hususlar, muhasebe kavram ve ilkelerinden birçoğunu ilgilendiriyor olmakla birlikte, başlıca vurgu olarak hakikate/gerçekliğe uygunluk vurgusu öne çıkmaktadır.

Sonra muhasipler, malları koruyan, ganimetleri üzerine alan, delil ve senetleri nakleden insanlardır, itimat olunur kâtiplerdir. Onlar insaf sahibi, başkalarını düşünen kişilerdir (Hariri, 2012: 138).

Onlar ihtilaf zamanında, sözleriyle kanaat veren şahitlerdir. Onlardan malların tahsilinde bulunan ise o, padişahın elidir, divanı döndüren biricik adamdır. İşleri teraziye o vurur, valileri o murakabe eder. Gerek sükûn gerek kargaşalık zamanında kendisine başvuru insan odur. Geliri gideri o idare eder, fayda ve zararlar o alakadardır, vermek, vermemek salahiyeti onun elindedir (Hariri, 2012: 138).

Hariri'den yapılan ve yukarıda sıralanan iki paragraftaki alıntılar, muhasebe ilkelerinden ağırlıklı olarak yetkililik (authorization) anlayışına işaret etmektedir. Bu ifadelerde, muhasebecilerin aynı zamanda denetim mekanizmasına katkıda bulunma açısından yerine getirdikleri güvence verme ve danışmanlık işlevine gönderme yapılmaktadır. Bu ifadeleri ayrıca muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesiyle de ilişkilendirmek mümkün görünmektedir. Kurumsal yönetim ilkelerinden olan şeffaflık ve hesap vermenin de hayata geçirilmesinde muhasebecilerin günümüzde üstlendiği roller, Hariri'nin anlatıları ile belirgin bir anlayış birliği taşımaktadır.

Eğer muhasiplerin kalemi olmasaydı, mallar perişan olur, haksızlıklar gözden kaçır, kıyamete kalırdı, böyle olunca da işlerin düzeni bozulur, mazlumların haklarına bakılmaz olurdu, adalet zincire çekilir zulüm kılıcı kınından sıyrılırdı. Bununla beraber kâtip kalemi bir hâlden bir hâle dönücü, muhasibinki ise tedbirle hareket edicidir. Muhasip hesapla iş görür, kâtip ise bukalemun gibi renkten renge girer. Fakat makamlarında yükselirken, her ikisinin de kalplerinde bir mesuliyet ve bir azil korkusu vardır, mevkilerden atılınca, derecelerden düşürülünceye kadar bu böyle devam eder (Hariri, 2012: 138).

25 Yukarıdaki ifadelerinde Hariri, muhasiplerin kalemi (çabası/emeği) sayesinde, paylaşım ekonomisine konu olan mal ve hizmetlerde değer kayıplarının ve hak sahibi taraflar arasındaki hukuksuzlukların önüne geçildiği vurgulanmaktadır (muhasebe açısından paylaşım ekonomisi için bkz. Yüksel, 2019). "Kendini koruyamayanları hukuk korur" temel ilkesi gereğince, muhasipler, Hariri'nin vurguladığı mazlumların haklarının korunması, işlerin (dünyevi işlerin) düzeninin bozulmaması, bu sayede de hakların elde edilmesinin kıyamete kalmaması bakımından önemli roller üstlenmektedir. Ülkü (2015: 192), muhasebenin varoluşsal dayanağını, adaleti tesis etmek ve mülkiyetin adaletle paylaşımına aracılık etmek olduğunu belirtmekte ve Hariri'nin yukarıdaki anlatımlarını yinelemektedir. Ayrıca muhasebe işlemlerinde tedbirli davranma, hata ya da hileleri engelleme (Unutkan, 1995; Açık, 2006) ve meslekte yükselme/terfi (Yardımcıoğlu, 2007; Çarıkçı, 2017) gibi hususlar, güncel literatürde de Hariri'nin görüşlerini olumlayan bir çerçevede ele alınmaktadır. "...kâtip kalemi bir hâlden bir hâle dönücü, muhasibinki ise tedbirle hareket edicidir" sözleri ise doğrudan doğruya "ihtiyatlılık" kavramını ifade etmektedir.

Fakat her iki kısım memur da görmek hususunda halka zahmet ve güçlük gösterirler, meğer ki kendilerine bol ihsan yahut rüşvet verilsin. Yalnız iman edip işlerini iyi yapanlar bunlardan müstesna. Böyleleriyse aralarında pek azdır (Hariri, 2012: 138).

Hariri'den yapılan yukarıdaki alıntının ilk cümlesi, çağdaş literatürde de sıklıkla ele alınan (Yardımcıoğlu ve diğ. 2014; Doğan ve Nazlı, 2015; Karahan ve Çolak, 2019) hususlar olan muhasiplerin, çevresel paydaşlar olan halk kesimlerine karşı takındıkları olumsuz tavırlar ve bu alanda karşılaşılabilen rüşvet ya da benzer türden yolsuzluklara değinmektedir. 1990'ların sonu 2000'lerin başında yaşanan ve küresel çapta olumsuz etikler oluşturan finansal skandallar yaşanmıştır. Örneğin Enron şirketinin sağlıklı görüntüsünün büyük bir muhasebe yolsuzluğundan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Yapılan yolsuzluklar, borçların sahte ortaklar yaratılarak gizlenmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir (Nelson, 2018: 114). Hari-

ri'nin ifadeleri, söz konusu skandallara yönelik kehanete varan bir uzak öngörü olarak dikkat çekmektedir.

Yukarıdaki alıntının son iki cümlesinde Hariri, Kur'an-ı Kerim'e gönderme yapmaktadır. Zira Sad Suresi yirmi dördüncü ayetinde (38/24) mealen şöyle buyrulmaktadır: "Şu kadar ki, iman edip salih amel işlemiş olsunlar; böyle olanlar azdır." Ayet, ortaklarına (paydaşlarına) haksızlık yapanları betimlemektedir. Hariri, bu anlatımında muhasebe alanında karşılaşılmakta olan olumsuzluklara değinmekte, bu olumsuzlukları giderebilecek çözüm anlayışı olarak ise İslami referansları işaret etmektedir.

Genel olarak bakıldığında Hariri'nin 50 adet makamesinin her biri farklı bir memlekette geçmekte ve makamelerin başlığı, bu memleketlerin adıyla ifade edilmektedir. Fırat nehri yakınındaki köylerde geçtiği için yirmi ikinci makame, "Fıratıyye" başlığını taşımaktadır. Hariri, ele aldığı konuları okuyucuya ilgi çekici biçimde aktarabilmek için, Hemmam anlatım karakteri ve Ebu Zeyd edebiyat üstadı aracılığıyla, farklı memleketlerdeki insanların genel karakterleriyle de uyumlu hikâyeler (makameler) şeklindeki bir edebi anlatım tarzını benimsemiştir. Hariri, her bir makamesini, ibret verici belirli temalar ekseninde kaleme almıştır. Hariri'nin bu çalışmada incelemeye konu edilen yirmi ikinci makamesi, özü itibarıyla, insanlara karşı ön yargılı olmamak, dış görünüşleri olan kılık kıyafetlerine göre değerlendirmemek gerektiği konusu etrafında şekillenmektedir (insanlara ilişkin olmamakla birlikte benzer bir söylem muhasebenin "tarafsızlık" anlayışına da uygun düşmektedir). Hariri'nin yirmi ikinci makamesindeki muhasiplere ilişkin görüşleri, yukarıdaki en son alıntı ile sonlanmaktadır. Yirmi ikinci makamenin bundan sonraki anlatımları, muhasebe dışı konu olan (ve bu makamenin ahlaki vurgusunu teşkil eden), kişilerin dış görünüşleriyle yargılanmaması gerektiği hususuna yönelmektedir.

Bu makalede, genel itibarıyla Hariri'nin Makamat adlı eserinin yirmi ikinci makamesinde ele alınan ve muhasebe ilkeleri alanına giren konulara odaklanılmıştır. Bu nedenle ve yazım hacmi sınırlılıkları nedeniyle diğer makamelere konu edilen anlatımlara bu çalışmada yer verilmemiştir. Zira yirmi ikinci makamenin dışındaki 49 adet makamenin birçoğunda, doğrudan ya da dolaylı biçimlerde muhasebe ilkelerine ilişkin görüşlere yer verilmektedir. Örneğin Hariri, (2012: 119) on sekizinci makamesinde, Arap atasözleri (darbimesel) arasında yer alan "cam darbimeseli" üzerinde durmaktadır. Bu anlatımında Hariri, içindekileri dışarıya göstermesi yönüyle "cam" nesnesinin olumsuz niteliklerine dikkat çekmektedir. Özellikle iş yaşamındaki meslek sırrı ya da işle/örgüt ile ilgili mahrem konuların dışarıya açık edilmemesi gerektiğini açıklamakta, mahremiyeti bulunan örgütsel meselelerde "cam" gibi olunmaması gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim "tam açıklama" kavramında üçüncü kişilerin ihtiyaç duyabileceği tüm bilgilerin bütün açıklığıyla ortaya konulması gerektiği fakat bunun işletmeye ait ticari sırların açıklanmasını kapsamadığı özellikle vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, yirmi ikinci makamenin dışındaki diğer anlatımların muhasebe ya da diğer bilim dalları aracılığıyla açıklanması, başka odak ve kapsamdaki bilimsel çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Sonuç

Bu makalede, anlatı unsurlarının üstlenebilecekleri roller açıklanarak tartışılmıştır. Bir anlatı türü olarak edebiyat eserleri, edebi nitelikli içeriklerinin yanı sıra, farklı bilim alanlarına da veri sağlayabilmektedir. Bütün edebi eserler, kendine özgü bir bilgi, kavrama ve anlam bütünlüğüne sahip bulunmakta ve kaleme alındığı döneme ilişkin taşıyıcı bir role sahip bulunmaktadır. Yeterince dikkate alındıklarında edebi eserler, "örgüt" olarak ifade edilen oluşumun anlaşılmasına da katkı sağlayabilecek içerikler ortaya koymaktadır. Birden fazla kişinin bir araya gelerek, belirli bir amaç doğrultusunda iş yapmalarıyla ortaya çıkan örgüt, başlıca iki unsurdan oluşmaktadır. Söz konusu unsurlardan birincisi; bina, arazi, makine, teçhizat, hasılat, gelir, kâr gibi maddileştirilebilen (muhasebeleştirilebilen) bileşenleri ifade etmektedir. İkincisi ise çalışma etiği, kurumsal bağlılık, kültür gibi maddileştirilemeyen (muhasebeleştirilemeyen) bileşenleri ifade etmektedir.

Örgütler (özellikle de işletmeler), çevreleriyle kapsamlı bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Günümüzün örgüt teorileri ya da işletmecilik anlayışı dayanak alındığı takdirde müşteri, tedarikçi, rakip, vizyon, misyon ve örgütsel değerler gibi analiz birimleriyle çerçevelenmiş bir literatür ile karşılaşmaktadır. Örgüt teorisi ve işletmecilik alanları, kendi kuramsal yapısını oluşturma ve onu muhafaza etme refleksiyle hareket ettiği için kendi kendini sınırlayan ve edebiyat gibi alanlara görece kapalı bir çevrim oluşturmaktadır. Bu durum ise muhasebe uygulamalarına yön gösteren muhasebe ilkelerini, yukarıda ifade edilen sınırlar içinde ele almanın tek başına yeterli olmayacağı çıkarsamasında bulunabilmeyi mümkün kılmaktadır. Bu çıkarsamadan hareket edildiğinde ise edebi içerikli anlatı unsurları aracılığıyla, "muhasebe ilkeleri" konusuna tarihsel bir derinlik kazandırmayı mümkün kılmaktadır. Zira bu makalede ele alınan edebi metin olan Makamat, tarihsel açıdan İtalyan Lucco Pacioli'den yaklaşım iki asır kadar önce kaleme alınmıştır.

Muhasebe ilkeleri, örgütsel işlev ve işleyişe katkı sağlayan niteliklere sahip bulunmaktadır. Bu nedenle de özellikle işletmelerde, muhasebe ilkelerine müracaat edilmektedir. Bu makalede, muhasebe ilkelerine ilişkin felsefi ve tarihsel bir arka plan oluşturabilme çabası yürütülürken sosyoloji, edebiyat ve dilbilim alanlarında sıklıkla başvurulan "yapılanmacı teori"den yararlanılmaya çalışılmıştır. Makalenin varsayım ve önermesinden yola çıkılarak oluşturulan araştırma sorularına verilen yanıtlar ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Araştırma Sorusu 1: Birincil kaynak eserlerde yer verilen anlatılar ile günümüz örgütsel gerçeklikleri uyumlu bir görünüm ortaya koymakta mıdır?

Düşünür ve yazarlar, kaleme aldıkları eserleriyle gerçeklik arasındaki etkileşimi, anlatı unsurları aracılığıyla ve kendi özgünlüğü içinde gözler önüne sermek istemektedirler. Anlatı unsurları aracılığıyla inşa edilen (örneğin edebi eserler özelinde, daha da özele inilerek Hariri'nin makameleri özelinde yapılandırılan) dilin, örgütsel işlevleri açıklayıcı bir rolü bulunmaktadır. Söz konusu türden açıklayıcı mekanizmalar; ilgili alanda yürütülen bilimsel çalışmanın analiz düzeyine uygun düşen örgütsel, sektörel ya da bölgesel/ulusal nitelikteki kuramsal ve yaşamsal anlatımlar eksenindeki kurgulamaları da beraberinde getirmektedir. Oysa böylesi kurgular, zihin tarafından muhayyile olarak tasarlandıkları için, insani kapasitenin kısıtlı olanakları ile yetinmeyi gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla düşünür ve yazarların örgütsel uygulamaları açıklamada hem zihinsel hem de söylemden/anlatıdan kaynaklanan sınırlılıkları nedeniyle, örgütsel faaliyetleri bütünüyle ortaya koyabilecek düzeydeki bir kapsama erişebilmeleri olanak dışı görünmektedir. Fakat örgütlerin bütünsel bir biçimde açıklanabilmesinin zor olması, alt örgütsel işlevlerin de açıklanamaz olduğuna dönük mutlak bir koşul ortaya koymamaktadır. Tam aksine, bu makaledekine benzer türden aktarım, anlatım ve değerlendirmeler, örgütsel işlevleri açıklama bakımından anlamlı katkılar sunabilmektedir.

Araştırma Sorusu 2: Düşünürlerin birincil kaynak eserlerinde başvurdukları anlatı biçimleri, çağdaş muhasebecilik ilkelerine ilişkin gerçekliklere ışık tutabilir mi?

İkinci dönem Wittgenstein (2017) yaklaşımı bağlamında ele alındığında bu araştırma sorusunun cevabı basitçe ve apriori olarak "evet" şeklinde verilebilmektedir. Oysa bu makalede, yapısalcılık gibi tek yanlı bir yaklaşım öne çıkarılarak değerlendirmelerde bulunulmamıştır. Zira "değerlendirme" söz konusu olduğunda, kaçınılmaz bir biçimde yorumun ağır bastığı hermenötik anlatım devreye girmektedir. Öte yandan, Hariri'nin Makamat'ındaki birçok anlatım, öylesine kesinliğe yakın hususlar içermektedir ki, adeta koşulsuz kabul edilebilecek yönleri de bünyesinde barındırmaktadır. Hariri'nin ele aldığı diğer pek çok konu, tartışma götürür gibi görünse de özellikle muhasebe ilkelerine ilişkin anlatımları, çağlar öncesinden günümüze yansıyan şaşmaz gerçeklikler olarak görünmektedir. Özellikle tutarlılık, tam açıklık, ihtiyatlılık, önemlilik ve gerçeğe uygunluk başta olmak üzere günümüzde üzerinde hassasiyetle durulan bütün muhasebe ilkelerine ışık tutan bir metin olarak Makamat özel bir değer taşımaktadır.

Gerçeklik ile yazınsal anlatı arasındaki ilişki, yazılı eserlerden örgütlere yönelmiş tek taraflı bir mekanizma olarak işlememektedir. Örgütler de çevresel unsurlara karşı çeşitli dil-

sel/söylemsel anlatılara başvurmak suretiyle (doğru ya da yönlendirilmiş/maniple), belirli görüşleri açık bir biçimde beyan edebilmektedirler (Habermas, 2001: 42). Dolayısıyla, fail-yapı ayrımında aktör rolü üstlenen örgütler, içinde buldukları gerçeklikleri dış âlem girdileri olan çevresel koşullar doğrultusunda ve kendi ihtiyaçları bağlamındaki bir görünümde “çerçeveleyerek” sunabilmektedirler. Yapı-fail ayrımı, Fay (2005: 305) tarafından “tehlikeli ikicilikler” (düalite) olarak ifade edilmesine karşın bu durum, sosyal bilim felsefesinde ege-men bir düşünme biçimi olarak belirginlik kazanmaktadır. Söz konusu düalist tuzak göz önünde bulundurulurken bu makalede yapı ya da aktöre dayalı yaklaşımdan birinin tercih edilmesinden kaçınılmıştır. Dil, metin ya da sanat eseri gibi unsurlar söz konusu olduğunda doğal bir biçimde yapısalcı ya da hermenötik yaklaşımlardan biri kaçınılmaz bir biçimde gündeme gelmektedir. Bu makalede Hariri'nin makameleri incelemeye konu edildiği için edebi metinlerdeki deseni/örüntüyü ortaya çıkarmayı amaçlayan yapısalcı anlayış ya da aktörün/failin niyetini (ya da imalarını) anlamlandırmayı amaçlayan yaklaşımlardan biri benimsenmek durumunda kalınmaktadır. Bu makalede, söz konusu ikili yol ayrımında orta bir yol tutma biçimi olan yapılanmacı (Bkz. Giddens, 1984; Giddens ve Sutton, 2020) anlayış benimsenmiştir. Bu makaleye benzer türden çalışmalarda, yapısalcı anlayışa dayanılması durumunda, yorum ve anlam arayışına gidilen her bir hususta edebi ve estetik alanlarda dile getirilen yorumlamaya dönük unsurların göz ardı edildiği eleştirisi gündeme gelebilmektedir. Bütün bu görüşler bir yana; Belsey (2013: 37), Sladek (2020: 22-23) ve Yücel (2020: 125-128) gibi yazarlar, yapısalcı yaklaşımları, Almond (2019) gibi yazarlar ise yoruma dayalı yaklaşımları, yöntemsel katkı sağlayan bir anlayış olarak değerlendirmektedirler.

Anlatı unsurları, anlam ve yorum arasında ilişki kurabilmeye olanak tanımaktadır. İslamiyet'in gelişme kaydettiği dönemlerde ve Arapça konuşulan bir coğrafyada kaleme alınmış olan Makamat'ta, kendine özgü kültürel unsurlar ortaya konulmakta ve kelimelerden müteşekkil dil aracılığıyla da yaşamsal (dolayısıyla örgütsel) konulara ilişkin bilişsel göndermelerde bulunmaktadır. Eserde ortaya konulan söz konusu bilişsel göndermeler ise çoğunlukla olumlu nitelikler taşımaktadır. Anlatı metinlerine dayalı çözümleme çabalarında, aşırı yorumlara gidilerek anlam dönüşümüne uğratılmadığı, değişik yönlerde çekilebilecek anlamlar inşa edilmeye çalışılmadığı sürece, yalnızca muhasebecilik ilkelerine ilişkin değil, diğer birçok örgütsel işleyişe ilişkin gerçekliğin de anlamlı bir biçimde açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma Sorusu 3: Felsefi/edebi eksenli anlayış, muhasebe bilim alanındaki teorik yaklaşımlarla örtüşür mü?

Fisher'e (1998: 15) göre, benimsenmeye değer her türlü kavram ya da yaklaşımın birçok farklı yüzü bulunmaktadır. Gerçekten de ciddiye alındıklarında böylesi yaklaşımlar, örgütsel alanda birçok şey anlatmaktadır. Muhasebecilik faaliyetlerini çözümlemeye anlamlı katkı sağlayabilecek her türlü (tarihsel metinler, kayıt ve arşiv dokümanları, edebi eserler) yazılı kaynak, örgütsel gerçeklik açısından kavrayıcı ve kuşatıcı işlevler üstlenerek hem örgütün içini, hem de çevresel unsurlardan örgüte yansıyan unsurları (muhasebecilik normları ve mesleki değerleri gibi) açıklayıcı nitelikler ortaya koymaktadır.

“Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı” diyen Yunus Emre, dilsel anlatının, açıklayıcılığın da ötesinde, inşa edici niteliğini vurgulamaktadır. Öte yandan, dile dayalı anlatıların oluşum koşullarını ortaya koyan unsurlar ise aktör dışı bir dizi faktöre bağlılık göstermektedir. Dolayısıyla, yapı unsuru olan dilsel anlatının açıklayıcı yönünü de, o dilin ortaya çıkmasını sağlayan aktörün belirleyici rolünü de teslim etmek gerekmektedir. Sonuç olarak, dil gibi sistemlerin, yaşamsal pratikleri biçimlendirdiği hususunu vurgulayan görüş de aktör unsurunu önceleyen görüş de kendi bakış açıları çerçevesinde muteber yönlerde sahip bulunmaktadır. Makalede, anlatı unsurları ve örgütsel işlevler kavramları, muhasebecilik alanı ile bağdaştırılacak biçimde ele alındığı için, bu çerçevede yapılan bütün aktarım, açıklama ve yorumların, muhasebe biliminin teorik dayanaklarıyla uyum içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özellikle muhasebe alanındaki doğruluk/tamlık ve kesinlik gibi ilkelerin karşılıklarının, sayısal/nümerik değerlerle de ortaya konulabiliyor olması ise bu alanda kaleme alınacak olan (ve gerçekliğe dayandığı iddiası taşıyan) bütün anlatı unsurları açısından bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Nitekim Hariri (2012: 137-138) de bu konuya değinmeden geçememiş ve bu temel ilkeleri defaten vurgulamıştır. Bu makale kapsamında yürütölen bütün incelemelerin sonucunda, muhasebecilik ilkelerinin düşünsel dayanakları ile teori ve uygulama alanlarındaki oluşmuş bulunan genel istikamet/çizgi korunmuş, yalnızca teorik kapsamın genişletilmesine çalışılarak mercek altına alınan odak noktası farklı alanlara (edebi anlatılara) yöneltilmiştir. Böylelikle, makalede analiz edilen anlatı unsurlarının açıklayıcılığının artırıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Açık, S. (2006), “Enflasyonun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerini Giderici Bir Tedbir Olarak Enflasyon Muhasebesi ve Türkiye’deki Yasal Düzenlemeler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2), s. 345-360.
- Almond, I. (2019), İbni Arabi, Derrida, Tasavvuf ve Yapısöküm, Filiz, K. (Çev.), İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Atik Yıldırım, A. (2011), Uluslararası Çeşitlendirme ve Firma Performansı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın Kurt, S. (2020), “On Dokuzuncu Yüzyılda Kaleme Alınan İki Makâmât-ı Harîri Tercümesi: Manastırlı Dâniş Ahmed Efendi ve Ahmed Hamdi Şîrvânî’nin Makâme-i Şîrâziyye’yi Tercümelerinin Mukayesesi”, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 60(1), s. 57-70.
- Aytaç, B. (1991), “Abbasi Devrinde Nesir ve el-Harîrî”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- Baransel, A. (1993), Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Belsey, C. (2013), Postyapısalcılık, Örgü, N. (Çev.), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Berger, P.L. ve T.Luckmann (1967), The Social Construction of Reality, New York: Doubleday.
- Cemalcılar, Ö. ve Önce, S. (1999), Muhasebenin Kuramsal Yapısı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Çarıkçı, O. (2017), “Muhasebe Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Muhasebe Mesleğine Yönelik Tutumlarının Sektörde Çalışma Niyetine Etkisi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 76, s. 221-238.
- Çopur Vardar, G. (2018), “Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Koşullu ve Koşulsuz İhtiyatlılık Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi: Finansal Tabloların İhtiyatlılığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Literatür Araştırması”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Special Issue of MODAV 15. International Conference on Accounting, 150-172.
- Çömlekçi, F. (2002), Tekdüzen Genel Muhasebe ve Temel Mali Tablolar, Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık.
- Dekens, O. (2017), Yapısalcılık, Altınörs, A. (Çev.), İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Dinç, E. ve Atabay, E. (2019), “Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Gerçekliği Bozan Hükümler ve Güncelleme İhtiyacı”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 22, s. 179-192.
- Dinç, E. ve Atasel, O.Y. (2016), “Türkiye’deki Muhasebe Anlayışının Gelişim Süreci ve Mevcut Durumun İncelenmesi”, KTÜ-SBE-Sosyal Bilimler Dergisi, 6(12), s. 267- 283.
- Dinç, E. ve Varıcı, İ. (2008), “E- İşletme Olgusunun Muhasebe İlke ve Uygulamaları Üzerine Etkisi”, Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), s. 191- 211.
- Doğan, Ö. (2006), Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Doğan, Z. ve Nazlı, E. (2015), “Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(4), s. 195-212.
- Erdoğan, M. (2002), “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 5, s. 51-63.

- Erdoğan, M. (2005), Denetim, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Erdoğan, M. (2006), Denetim Kavramsal ve Teknolojik Yapı, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Fay, B. (2005), Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Türkmen, İ. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fisher, J. G. (1998), Kıyaslama (Benchmarking) Yoluyla Performans Nasıl Artırılır?. Ünver, A. (Çev.), İstanbul: Rota Yayınları.
- Foucault, M. (2019), Bu Bir Pipo Değildir, Çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fulford, R. (2019), Anlatının Gücü Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik. Kardelen, E. (Çev.), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Giddens, A. (1984), The Constitution of Society, Berkeley: University of California Press.
- Giddens, A. ve Sutton P.W. (2020), Sosyolojide Temel Kavramlar. Esgin, A. (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Habermas, J. (2001), İletişimsel Eylem Kuramı, Tüzel, M. (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Hariri, (2012), Makamat, Sevsevil, S. (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Hegel, G.W.F. (2011), Tarih felsefesi-4 Germantik Dünya, Yardımlı, A. (Çev.), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hirsch, P.M. ve M.Lounsbury (1997), "Ending the Family Quarrel: Toward a Reconciliation of Old and New Institutionalisms", American Behavioral Scientist, 40(4), s. 406-418.
- Kara, Ö. (2014), "Makamat Türünün Kökeni", Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), s. 211-223.
- Karaca, A. C. (2005), Arap Edebiyatında Makâme ve Bazı Makâmât Örnekleri, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Karahan, M. ve Çolak, M. (2019), "Hile Önleyici Olarak Sürekli Denetim Verimliliği", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2), s. 561- 572.
- Kaplan, O. (2015), "Roma Sefâreti İmamı Hâşim Velî'nin Makâmât-I Harîri Tercümesi", TÜRK ÜLUSLARARASI DİL, EDEBİYAT VE HALKBİLİMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, 3(6), s. 211-235.
- Kaval, H. (2003), Muhasebe Denetimi, Ankara: Akademik Denetim Danışmanlık Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.
- Kaynardağ, A. (2020), "İslam Düşünce Tarihi ve Hilmi Ziya Ülken", Ülken, Hilmi Ziya, (2020). Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru İslam Felsefesi içinde ss. 9-15, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Kızıl, C. ve Kocur, D. K. (2017), "Antik Çağlarda Muhasebe ve Dinlerin Muhasebeye Bakış Açısı", Kesit Akademi Dergisi, 3(10), s. 327-339.
- Nelson, A. J. (2018), Hayatımızdaki Ekonomi, Kizen, D. (Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Plotinos, (2021), Plotinos'un Eksiksiz Külliyyatı, Ceylan, A. (Çev.), Ankara: Gece Kitaplığı.
- Preston, T. (1850) Makamat, Or, Rhetorical Anecdotes of Al Hariri of Basra, London: Oxford University Press.
- Sladek, O. (2020), Teoriden Teoriye Prag Ekolü'nün Yapısalcı Poetikası ve Dönüşümü. Derişcemaloğlu, B. (Çev.), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tatar, B (2014), Din, İlim ve Sanatta Hermenötik, Ankara: İSAM Yayıncılık.

- Unutkan, Ö. (1995), "Muhasebe Kayıt Düzeninde Hata ve Hilelerin Nedenleri", *Öneri Dergisi*, 1(2), s. 65-67.
- Ülken, H. Z. (2020), *Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru İslam Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ülkü, S. (2015), "Üç Semavi Dine Ait Prensiplerin Muhasebe Biliminin Oluşumu Üzerindeki Muhtemel Etkileri", *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s.171-197.
- Wittgenstein, L. (2016), *Tractatus Logico-Philosophicus*, Aruoba, O. (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wittgenstein, L. (2017), *Felsefi Soruşturmalar*, Barışcan, H. (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Yardımcıoğlu, M. (2007), "Muhasebe Mesleğinde Bayanların Durumu: ABD ve Türkiye Karşılaştırması", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, s. 265-274.
- Yardımcıoğlu, M, Koca, N., Günay, Y. ve Kocaman, H. (2014), "Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), s. 171-188.
- Yaz, D.A. (2021), *Düşünce Tarihi Işığında Muhasebe Felsefesi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, G. (2010), "Muhasebe Mesleğinde Meslek Etiği ve Kayseri İl Merkezinde Bir Uygulama", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, s. 155-178.
- Yücel, T. (2020), *Yapısalcılık*, İstanbul: Can Yayınları.
- Yüksel, F. (2019), "Vergi ve Muhasebe Açısından Paylaşım Ekonomisi", *Mali Çözüm Dergisi*, 29(155), s. 105-120.